

Tomasz STOLARCZYK
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

Księgozbiór Klasztoru Paulinów Wielgomłyńskich w świetle inwentarzy z lat 1716–1755

Zgodnie z przyjętą przez paulinów Regułą św. Augustyna, biblioteka istniała tylko dla potrzeb wspólnoty zakonnej i działała na terenie klasztoru. W wyjątkowych sytuacjach bibliotekarz mógł jednak, za zgodą przełożonego, udostępnić księgozbiór klasztorny osobom postronnym. Przepisy o studiach zakonnych paulinów nie przewidywały możliwości korzystania z biblioteki przez studentów, których zachęcano jedynie do korzystania z książek rekomendowanych przez profesorów. Każda biblioteka klasztorna paulinów musiała co roku powiększać swój księgozbiór o nowe tomy – pod groźbą kary mieli się tym zająć przeorowie. Konstytucje paulinów z 1644 r. narzuciły nową organizację bibliotek klasztornych, zgodnie z którą księgozbiór powinien być zorganizowany w sposób rzeczowy, z podziałem na literaturę kościelną i świecką¹.

Księgozbiór gromadzono z myślą o potrzebach całego konwentu i prowadzonej działalności duszpasterskiej, nie uwzględniając wymogów osób studiujących, stąd dzieła naukowe o charakterze podręczników akademickich w paulińskich kolekcjach bibliotecznych zazwyczaj pochodzą z darowizn [...] Możliwość korzystania z zasobów bibliotecznych ograniczała się do braci tego samego zakonu. Pozostałych ewentualnych użytkowników obowiązywały rygory czasowe wypożyczeń. Te ograniczenia wynikały z faktu, że książki były potrzebne do codziennego czytania tekstów liturgicznych, *Pisma świętego*, jego wykładni, nabożeństw, homilii, tekstów przypisanych określonym świętom. Zbiory tematyczne były gromadzone pod kątem potrzeb faworyzowania kaznodziejów².

Niniejszy artykuł zajmuje się (w skrócie) księgozbiorem Ojców Paulinów z Wielgomłyńskich z pierwszej połowy XVIII wieku. Analizę tego zbioru przeprowadzono na podstawie następujących osiemnastowiecznych inwentarzy bibliotecznych, znajdujących się obecnie w Archiwum Jasnogórskim w Częstochowie

¹ J. Łuniewski, *Zabytkowy księgozbiór Biblioteki Jasnogórskiej, analiza bibliologiczna i konserwatorska*, „*Studia Claromontana*” 36 (2020/2021), s. 270–271, 275, 276.

² Tamże, s. 275.

i Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie:

- inwentarz z 31 maja 1716 r. pt. *Inventarium Bibliothecae* - jest częścią spisu obiektów należących do klasztoru Wielgomłyny sporządzonego na kapitułę prowincjalną 31 maja 1716 r.,
- inwentarz z 1 września 1717 r. pt. *Catalogus Bibliothecae conventus Wielgomlynensis conscriptus Anno D[omi]ni 1717 die 1 Septembris pro capitulo intermedio*,
- inwentarz: z 3 marca 1719 r. pt. *Catalogus librorum bibliothecae conventus Wielgomlin[en]sis mandato A[dmodum] R[everendi] P[atris] Constanti[ni] Moszyński pro tunc provincialis conscriptus Anno Domini 1719 Die 3tia Martii*, następnie stopniowo uzupełniony o
 - spis książek, które Ambroży Swinarski podarował klasztorowi w 1719 r.
 - spis książek, które Konstanty Moszyński podarował klasztorowi w 1719 r.
 - 2 spisy książek, które Konstanty Moszyński podarował klasztorowi w 1725 r.
 - spis książek, które trafiły do biblioteki klasztornej po śmierci Macieja Światalskiego (1732)
 spis książek, które Bazyli Krupski podarował klasztorowi w 1738 r.,
- inwentarz z 20 maja 1719 r. pt. *Catalogus librorum bibliothecae conventus Wielgomlinensis conscriptus Anno Do[mi]ni 1719 20 Maii* zawierający również:
 - spis książek, które Ambroży Swinarski podarował klasztorowi w 1719 r.
 - spis książek, które Konstanty Moszyński podarował klasztorowi w 1719 r.
- inwentarz z 1739 r. pt. *Catalogus Bibliothecae Wielgomlynensis*,
- inwentarz z 15 lutego 1742 r. pt. *Catalogus librorum C[onve]ntus Wielgomlynensis*,
- inwentarz z 29 kwietnia 1745 pt. *Catalogus librorum*,
- inwentarz z 8 kwietnia 1748 r. pt. *Catalogus librorum*,
- inwentarz z 14 września 1753 r. pt. *Regestra librorum Bibliothecae Wielgomlynensis pro Capitulo Electivo Provincialis*,
- inwentarz z 15 marca 1755 pt. *Regestra librorum Bibliothecae Wielgomlynensis pro Capitulo Intermedio*³.

Przy identyfikacji tytułów książek, wymienionych w inwentarzach, w przypadku poloników opierano się na *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera i o wy-

³ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie (dalej: AACz), sygn. KKP 252: *Księgi Parafialne: Wielgomłyny* (dalej: *Wielgomłyny*), s. 3–37; Archiwum Jasnogórskie w Częstochowie (dalej: AJG), sygn. 1647: *Akta prowincji 1719–1801: Wielgomłyny* (dalej: *Wielgomłyny*), s. 1–20 (inwentarz z 20 V 1719), 25–43 (inwentarz z 1739), 49–63 (inwentarz z 15 II 1742), 65–78 (inwentarz z 29 IV 1745), 87–98 (inwentarz z 8 IV 1748), 111–123 (inwentarz z 14 września 1753), 131–145 (inwentarz z 15 III 1755); sygn. 1648: *Akta prowincji 1719–1801: Wielgomłyny* (dalej: *Wielgomłyny*), s. 230–238 (inwentarz z 31 maja 1716), 249–254 (inwentarz z 1 września 1717).

dane drukiem przez Tomasza Stolarczyka inwentarze biblioteki paulińskiej z Wielunia – dlatego możliwe było podawanie pełnych tytułów dzieł oraz miejsc i lat wydania⁴.

Charakterystyka inwentarzy

We wszystkich inwentarzach bibliotecznych Ojców Paulinów z Wielgomłynów księgi spisano według uporządkowania przedmiotowego typowego dla dawnych bibliotek klasztornych. Dzielią się na: *Biblie* (*Sacrae Scripturae opera* inwentarz z 1716 r.; *Biblia Sacra* – oba inwentarze z 1719 r., *Biblia* inwentarze z lat 1739, 1742, 1745, 1748; *Libri Biblorum* inwentarze z 1753 i 1755 r.) komentarze (*Libri Sacrae Scripturae Interpretatorum* inwentarz z 1716 r.; *Libri commentarii* – inwentarz z 1717; *Commentarii* – oba inwentarze z 1719, 1739, 1742, 1745, 1753, 1755), kazania i zbiory kazań (*Libri concionatorum* inwentarz z 1716; *Libri Concinatorii* inwentarz z 1717; *Praedicatores* – oba inwentarze z 1719 i 1753, 1755, *Praedicatores Poloni* i *Praedicatores Latini* inwentarze z 1739, 1742, *Libri concionatorii latini*, *Praedicatores Poloni* inwentarz z 1745 r.), teologia spekulatywna i dogmatyczna (*Libri philosophorum et theologorum* inwentarz z 1716 r.: w tym inwentarzu spisano księgi teologiczne wraz z księgami filozoficznymi; *Theologi* – oba inwentarze z 1719 r. *Theologici* – inwentarz z 1739 r. *Libri theologici* – inwentarze z 1742, 1745, 1748; *Theologi speculativi* – inwentarze z 1753, 1755; nie występuje w inwentarzu z 1717 r.), teologia moralna – kazuistyka (*Libri Casistarum* inwentarz z 1716; *Libri morales* – inwentarz z 1717; *Casistae* – oba inwentarze z 1719; *Morales theologici* – inwentarze z 1739, 1742, 1745, 1748; *Theologi morales* – inwentarze z 1753, 1755), teologia życia wewnętrznego – asceza i mistycyzm (*Libri ascetarum* – inwentarz z 1716; *Libri spirituales* z 1717; *Ascetici* – oba inwentarze z 1719 i 1742; *Ascetici libri* – inwentarze z 1739, 1745; *Libri ascetici* – inwentarz z 1748; *Meditationes i Ascetici libri* – inwentarze z 1753 i 1755), prace polemiczne (*Controversiae* – oba inwentarze z 1719 i 1739, 1742, 1745, 1748; *Controversistici* – inwentarze z 1753 i 1755; nie występuje w inwentarze z lat 1716, 1717), *filozofia* (*Philosophi* – oba inwentarze z 1719; *Libri philosophici* – inwentarze z lat 1739, 1742, 1745, 1748; nie występuje w inwentarzach z lat 1717, 1753, 1755), księgi o tematyce historycznej: prace zarówno historyków o proveniencji kościelnej, jak i świeckiej wymienione w jednym miejscu bez ich rozróżniania (*Historici* – inwentarze z 1748, 1753 i 1755; nie występuje w inwentarzu z 1716 r.); z rozróżnieniem na historyków proveniencji kościelnej (*Historici* – oba inwentarze z 1719 oraz z 1739,

⁴ Bibliografia polska, cz. III: *Obejmująca druki stóleci XV–XVIII w układzie abecadlowym*, cz. 3: *Obejmująca druki stóleci XV–XVIII w układzie abecadlowym*, t. 1–10, 12–15, 17, 20, Kraków 1891–1936; *Inwentarze biblioteczne z konwentu paulinów w Wieluniu (XVIII wiek)*, oprac. T. Stolarczyk, Wieluń 2021.

1742, 1745; *Historici morales* inwentarz z 1717 r.) oraz historyków proveniencji świeckiej (*Historici Profani* – oba inwentarze z 1719 oraz z 1739, 1742, 1745 r.), prace polityczne (*Politici* oba inwentarze z 1719), prawo (*Iuridici* – oba inwentarze z 1719 i 1742; *Iuridici libri* – inwentarze z 1739, 1745, 1748; nie występuje w inwentarzach 1716, 1717, 1753, 1755), astrologia i medycyna (*Astrologi et Medici* – oba inwentarze z 1719), medycyna (*Libri medicorum* – inwentarz z 1716, *Libri medici* – inwentarze z 1739, 1745, 1748; *Medici* – inwentarze z 1742, 1753, 1755), dzieła mówców (*Libri oratorum* – inwentarz z 1716; *Oratores* – inwentarze z 1753, 1755), podręczniki szkolne (*Libri scholastici* – inwentarze z 1739, 1742, 1745, 1748), geometria (*Geometrici* – inwentarze z 1753 i 1755), poezja (*Libri poetarum* inwentarz z 1716; *Poetae* – inwentarze z 1753, 1755), słowniki (*Dictionaria* – inwentarze z 1753, 1755), literatura włoska (*Itali* – inwentarze z 1753 i 1755) i miscellanea (*Libri miscellanei* – inwentarze z 1717, 1748; *Miscelanei libri* inwentarz z 1745; *Miscelanei* – oba inwentarze z 1719 oraz z 1739, 1742; *Miscelani* [sic!] z 1753, 1755). Dodatkowo w inwentarzach z lat 1753 i 1755 wpisano tzw. księgi zakazane (*Libri prohibiti*). W każdym działów (w inwentarzach z 1716, 1719, 1739, 1745, 1748 oraz w wykazie nabytków otrzymanych od Konstantego Moszyńskiego w 1725 i od Macieja Świtalskiego w 1732 r.) księgi spisane są według formatu druku. Natomiast w inwentarzach z 1753 i 1755 r. każdy z obszarów został ściśle podzielony według formatów druku (np. *Praedicatores in Folio*, *Praedicatores in 4to*). Inwentarz z 1716 r. nie zawierał jednak żadnych formatów drukowanych. Zapasy całkowicie ignorują adresy wydawnicze. Wszystkie tytuły są skrócone – bibliotekarz spisał je prawdopodobnie z grzbietów ksiąg, nie sprawdzając dokładnie kart tytułowych, stąd zdarzało się, że w inwentarzu odnotowano dzieło napisane po polsku, ale z tytułem po łacinie (np. [*Conciones*] *in Dominicas totius Anni* Jana Krosnowskiego jest w rzeczywistości *Pochodnia słowa Bożego w kazaniach niedzielnych całego roku*). Często cytują nazwisko autora bez jego imienia, a czasem sam tytuł bez autora. W przypadku mnichów przed nazwiskiem umieszczono literę „P”, oznaczającą *Pater* (w *genetivus*). Każdy wpis zaczyna się od nowej linii. Liczba tomów jest podana przy każdym tytule, z wyjątkiem inwentarza z 1717 r. Inwentarze informują również o uszkodzeniach poszczególnych ksiąg⁵.

Księgozbiór

W polskich klasztorach paulińskich przydatne były bardzo dzieła z zakresu kaznodziejstwa⁶. Wśród autorów kazań wielkopostnych (*sermones quadragesimales*) tj. kazań przeznaczonych na niedziele wielkopostne oraz na codzienne dni

⁵ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłynny*, s. 3–37; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 1–20, 25–43, 49–63, 65–78, 87–98, 111–123, 131–145; sygn. 1648: *Wielgomłynny*, s. 230–238, 249–254.

⁶ J. Szpak, dz., cyt. s. 70.

Wielkiego Postu, których dzieła znalazły się w bibliotece wielgomłynskiej należy wymienić m. in. Wojciecha Waleriana Gutowskiego, Friedricha Nausea (Blandi-campianusa), Diego Nisseno, Roberta Bellarmina, Louisa Bourdaloue, Felipe Luzytanusa Dieza (Díaza). Z kolei kazania pasyjne pisali Philippe Boskhier, Johannes Rivius, Stefan Poniński, Augustyn Adam Wessel, Benedykt od św. Józefa Zawadzki. Spośród kazań niedzielnych na niedziele całego roku liturgicznego (*de tempore, in Dominicis, Dominicis, Niedzielne, na Niedziele*) należy wymienić kazania Szymona Stanisława Makowskiego, Mathiasa Fabera, Jana Krosnowskiego, Philippa von Hartung, Pierre'a de Besse, Paula Wana, Wilhelma Pepina, Benedykta od św. Józefa Zawadzkiego, Franciszka Rychłowskiego, Pawła Kaczyńskiego, Oliviera Maillarda, Antoniego Wegrzynowicza, Stanisława Bielic-kiego, Franciszka Kowalickiego, Jana Damascena Kalińskiego, Bernardusa Buringera, Franciszka Rychłowskiego, Bazylego Rychlewicza. Spośród kazań przeznaczonych na święta w czasie całego roku liturgicznego (*in Festa, de Sanctis, na Święta, Świętne*) należy wymienić kazania Antoniego Stefanowicza, Pierre'a de Besse, Hugona de Prato Florido, Roberta Bellarmina, Juana de Matha, Michaela Lochmaiera, Juana Osorio, Tomasza Bogdanowicza, Anioła Ignacego Gorzyskiego. Felipe Luzytanusa Dieza (Díaz), Andreasa Spannera, Franciszka Kowalickiego. Wśród zbiorów kazań, znajdujących się w wielgomłynskiej bibliotece były też takie, które zawierały zarówno kazania niedzielne jak i na święta. Były to dzieła Jana Krosnowskiego, Bartłomieja Szotarewicza, Diego Nisseno, Cornelio Musso, Thomasa Stapletona, Juana Osorio, Hendrika Culensa, Jana Wolskiego, Piotra Skargi, Jana Stanisława Kostki Wujkowskiego (Woykowskiego), Giovanni Paolo Olivvy, Abrahama Bzowskiego, Agostino Paoletti. Alessandro Calamato, Felipe Luzytanusa Dieza (Díaz), Johanna Ecka, Sebastiena Heinri Penzingera. Z kolei spośród kazań mariologicznych znajdujących się w bibliotece wieluńskiej należy wymienić kazania przede wszystkim Ambro-żego Szymona Nieszporkowicza, Wojciecha Tylkowskiego, św. Tomasza z Akwinu, Antoniego Stefanowicza, Jacka Liberiusza, Pelbarta de Themeswar, Stefana Ponińskiego, Dionizego Chełstowskiego, Michała Rychalskiego, Piusa Salisburgensis. Do kazań moralnych, znajdujących się w miejscowej bibliotece należy wymienić kazania Diego Nisseno, Jeremiasa Drechsela, Lawrence'a Beyerlincka, Andreasa Kollenicsa, Bazylego Rychlewicza, Tobiasa Lohnera. Komentarze do *Ewangelii* i poszczególnych ksiąg *Pisma Świętego* w postaci kazań pisali z kolei: Heinrich Helmesius, Diego de la Vega, Nicolao Petronilli Guillaume d'Auvergne, Johannes Royaert, Frans Polygranus. Spośród zbiorów kazań okolicznościowych (przygodnych) należy wymienić kazania Piotra Stanisława Dunina W zbiorach paulinów wielgomłynskich znalazły się także kazania dogmatyczne, którego autorem był Vilium Lange⁷.

⁷ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłyny*, s. 6–9, 20, 22, 24, 25, 26, 31, 32; AJG, sygn. 1647, s. 4–7, 17, 19, 22, 27–32, 51–54, 67–70, 113–115, 133–136; sygn. 1648: *Wielgomłyny*, s. 232–233, 249–250; Wojciech Walerian Gutowski, *Quadrahezymał cały. Albo Kazania w polskim ięzyku*

Przydatne były też dzieła z teologii dogmatycznej, życia wewnętrznego (ascetyki i mistyki) oraz moralnej (kazuistyki)⁸. Wśród autorów zajmujących się tym pierwszym typem teologii należy wymienić przede wszystkim: Emanuelle Navarro, Hieronymusa Columbusego, Adriana Miaskowskiego, Jacques'a Platela, Adama Pantiniego Opatoviusa (Opatowczyka), Brunona Janickiego, Bartłomieja

na ewangelie każdodziennie, zupełnego Postu Świętego z większej części niegdy miane po różnych kościołach Krakowskich... podane, w Krakowie 1688 [Estreicher, cz. 3, t. 6, Kraków 1899, s. 478]; Dionizy Chelstowski, *Scrutinium vitae intaminatae electae in Matrem Dei, Augustissimae Caelorum Imperatricis Mariae, sive elogia Mariana* [Estreicher, cz. 3, t. 3, Kraków 1896, s. 158]; Benedykt Zawadzki, *Kazania na Niedziele Doroczne...*, wiele wydań [Estreicher, cz. 3, t. 23, Kraków 2000, s. 418]; Piotr Skarga, *Conciones pro Diebus Dominicis, Et festis, Totius Anni... jam olim ab ipso Authore, cum additione de septem Sacramentis*, Cracoviae 1691 [Estreicher, cz. 3, t. 17, Kraków 1930, s. 136]; Franciszek Rychłowski, – Estreicher, cz. 3, t. 15, Kraków 1915, s. 513–514; Jacek Liberiusz, *Gospodini Nieba y Ziemi, Naświetsza Panna Marya dwudziestą kazań na Hymn kościelny O Gloriosa Domina etc. po różnych w Krakowie kościołach od X. Jacka Liberiusza S. T. D. Proboszcza kościoła Bożego Ciała Canonicorum Regularium na Kazmierzu przy Krakowie sławiona. Przydane są troje Kazania tegoż autora o S. Jacku Patronie Polskim, nabożnym słudze Błogosławioney Panny, miane w kościele Troyce Przenajświętszej Oyców Dominikanów*, Kraków 1650 [Estreicher, cz. 3, t. 10, Kraków 1906, s. 260–261]; tenże, *Gospodarz Nieba y Ziemi Jezus Chrystus, Syn Boży, Bog wcielony, Zbawiciel y Naprawca Świata... na kazaniach wystawiony od X. Jacka Liberiusza S. T. Doktora Proboszcza kościoła Bożego Ciała na Kazmierzu przy Krakowie*, w Kazimierzu przy Krakowie 1665; w Krakowie 1669 [Estreicher, cz. 3, t. 10, Kraków 1906, s. 260]; Ambroży Szymon Nieszporkowicz, *Officina emblematum qua praecipuos Virginis et Matris Dei Mariae. Titulos et elogia complectuntur. Per Fr. Ambrosium Nieszporkowicz, Ordinis Eremitarium S. Pauli primi Eremitae proposita et exposita* – dwa różne dzieła o tym samym tytule – jedno wydane w Krakowie w 1680 r. omawia obrazy i symbole maryjne, natomiast drugie też w Krakowie ale w 1691 r. i jest traktatem mariologicznym [Estreicher, cz. 3, t. 12, Kraków 1910, s. 138; K. Szafranec, *Nieszporkowicz*, s. 67]; Michał Rychalski, *Mundus marianus Immundorum...*, Poseniae 1684, Poseniae 1686 [Estreicher, cz. 3, t. 15, Kraków 1915, s. 510–511]; Stefan Poniński, *Król Bolesny Chrystus Zbawiciel kazaniem o Męce Pańskiej na postne nabożeństwa*, Poznań 1723 [Estreicher, cz. 3, t. 14, Kraków 1913, s. 56]; tenże, *Królowa Nieba y Ziemi Najdostojniejsza Boga Rodzica Marya Kazaniami na wszystkie swoje świata...* Wystawiona, w Poznaniu 1721 [Estreicher, cz. 3, t. 14, Kraków 1913, s. 57]; Bartłomiej Szotarewicz, *Schema Regulare seu sermones claustrales* [Inwentarze biblioteczne, s. 67]; Franciszek Salezy, św., *Kazania S. Franciszka Salezjusza Biskupa y Xiążęcia Genewskiego na niektóre święta y niedziele, którym przydane są także fragmenta niektórych kazań, y pieśni Salomonowych mistyczne objaśnienie Niegdy przez Zakonnice Nawiedzenia Najświętszej Mpanny wiernie zebrane w Annesium a teraz przez też Zakonnice Klasztoru Warszawskiego z francuskiego języka na Polski przetłumaczone*, Warszawa 1693 [Estreicher, cz. 3, t. 5, Kraków 1898, s. 283]; Stanisław Bielicki, *Niedziele kaznodziejskie to iest, kazania na niedziele całego roku* [Estreicher, cz. 3, t. 2, Kraków 1894, s. 73; Inwentarze biblioteczne, s. 97]; Franciszek Kowalicki, *Kaznodzieia odświętny abo kazania doroczne na dni Świętych Bożych uroczyste, Królowy Wszystkich Świętych poświęcone* [Inwentarze biblioteczne, s. 107]; Jan Damascen Kaliński, *Dzielnosc tryumfuiącego znaku Pylawitów... kaznodziejskiej nauce y prawdzie... na kontr z policyą świata idącej protekcyonalna*, [Kazania niedzielne – dop. aut.] w Warszawie 1727 [Estreicher, cz. 3, t. 8, Kraków 1903, s. 57; Inwentarze biblioteczne, s. 106].

⁸ J. Szpak, dz. cyt., s. 70.

Szotarewicz, Wojciecha Waleriana Gutowskiego, Giovanniego Bologni, Rafała Michalskiego, Diego Nisseno, Jeana z Combes, Richarda Arsdekina (Archdekina). Były też komentarze do poszczególnych części Summy teologicznej św. Tomasza z Akwinu, ale samej Summy brakowało w zbiorze paulinów⁹. Wśród książek z teologii moralnej, które znajdowały się w bibliotece w Wielgomłynach, należy wymienić prace następujących autorów: Ambrożego Szymona Nieszporowicza, Antoniego Diany (Panomirtanusa), Antonio Fernandes de Moure, Chryzostoma Dobrosielskiego, Francisco de Toledo Herrary, Caspara Mallechicha, Johannes Kery. Jeana Baptiste Taverna (Taberne), Jacques'a Blanchona, Silvestro Prierias Mazzoliniego, Emanuelle Navarro, Grzegorza Tereckiego, Jerzego Gobata, Mikołaja Mościckiego, Pierre'a de Besse, Claude'a Lacroix, Gaspara Sancheza, Philippe'a of Outreman, Hermann Busembauma, Philippe'a de Notre-Dame des Sept Douleurs¹⁰. Wśród teologów życia wewnętrznego, których księgi znajdowały się w bibliotece konwentualnej, wymienić należy przede wszystkim: Jana Morawskiego, Jana Kraszewskiego, Ferdinanda Meisledera, Jacoba Massena, Bartłomieja Szotarewicz, Chryzostoma Dobrosielskiego, Kacpra Drużbickiego, Janosa Nadasi, François de Koster, Roberta Bellarmina, Mariana Postękalskiego, Luisa z Granady, Vincenzo Bruno, Guillaume'a Stanyhursta, papieża Innocentego III, Grzegorza Tereckiego, św. Augustyna, Jeremiasa Drechsela, św. Tomasza a Kempis, Jakoba Merlo-Horsitiusa, Hermann Schotteniusa, Michała Rychalskiego, św. Alberta Wielkiego, Andrzeja Goldonowskiego, Hieronima Powodowskiego, Johannes Riviua, Josse Andriesa, Pierre'a de Besse, Philippe'a de Outreman, Philipp'a Boskhiera, Jeana Crasset, św. Franciszka Salezego, św. Hieronima, Mikołaja z Błonia, Juana Bautisty Gormaza Francisco de Vitoria, Emmanuela Sa, Martino Fornario, Josse Chlichtove, Jordana z Kwedlinburga, św. Bonawenturę, Lorenzo da Ponte, Jana Chryzostoma Adamoviusa (Adamowicza)¹¹.

⁹ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłynny*, s. 16–17, 23, 34; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 13–14, 38, 58, 74b, 95, 120, 141; sygn. 1648: *Wielgomłynny*, s. 236.

¹⁰ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłynny*, s. 12–13, 21, 24, 28; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 9–11, 17, 18, 41–43, 61–62, 97–98, 120–121; sygn. 1648: *Wielgomłynny*, s. 235–236, 252–254; Grzegorz Terecki, *Confessio et instructio idiotae. Sive modus excipiendi confessiones sacramentales rusticorum, pueorum in peccatis inveteratorum ac ignorantium profectum in vita christiana a R. P. Gregorio Teretio Ord. FF. Eremit. S. Pauli Primi Eremitae in Polonia professo, Editio secunda. Adiectae sunt sententiae a Sede Apostolica condemnatae et Bulla Coenae Domini per Fr. Ambrosium Nieszporowitz Ordinis S. Pauli Eremitae S. T. D. Superiorum permissu*, Officina Francisci Cezary, Cracoviae 1686 [Inwentarze biblioteczne, s. 44].

¹¹ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłynny*, s. 10–12, 20, 23, 25, 37; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 7–9, 17, 32–35, 54–56, 91–93, 117–119, 138–140; sygn. 1648: *Wielgomłynny*, s. 234–235, 251–252; Jan Chryzostom Adamovius (Adamowicz), Bartłomiej Szotarewicz, *Pabulum animae christianae, seu meditationis triplici perfectionis viae servientes... auctae vero et in sigulos totius anni dies dispositae a F. Bartolomeo Sotarevio... atque ab eodem in gratiam omnium, sive per lectionem sacram, ac meditations, sive per exhortationem et praedicationem, sive per conferentias et discursus spirituals perfectionem Christianam* [Inwentarze biblioteczne, s. 62]; Jan

Oczywiście w bibliotece paulinów z Wielgomłynów nie mogło zabraknąć *Biblii* i komentarzy do niej – były to wyjaśnienia dotyczące poszczególnych części *Starego* i *Nowego Testamentu* autorstwa Orygenesza, Hugues'a de Saint-Cher (Hugo Cardinalis), Dionizego Kartuza, Diego de Celada, Andresa Pinto Ramireza, Jacobusa Tirinusa, Philippa Pütnera (Philippus a Sancto Jacobo)¹².

Paulini posiadali także zbiory dzieł Ojców Kościoła m. in. *Magna Bibliotheca veterum Patrum et antiquorum scriptorium ecclesiasticorum* Marguerin de La Bigne w 20 tomach, *Sanctorum Patrum Maxima Bibliotheca Lugdunensis* Philippa Pütnera¹³.

Biblioteka zawierała także prace polemiczne. Ich autorami byli: Jerzy Blandrat autor *Refutatio scripti Petri Melii*, Jules César La Couture autor *Demonstrationes Catholicae*, Jacques Blanchon, autor *of Adversus Ludovicum Beneventanum Abbatem Selestensem*, Konrad Wimpin, autor *Tractatus de erroribus philosophorum in fide christiana Aristotelis commentatoris Avicennae et Alkindi cum confutationibus errorum* Piotr Skarga autor *Pro Sacratissima Eucharistia*, Jan Wawrzyniec Czepański autor *Controversiae Ecclesiae Orientalis et occidentalis*, Jacoba Masena autora *meditate concordia protestantium cum catholicis*¹⁴.

Wśród ksiąg paulinów znalazły się również dzieła filozofów średniowiecznych i nowożytnych: Giovanni Battisty Bernardiego, autora *Seminarium totius philosophiae*, Ferdynanda Januszowskiego-Ohma, autora *Suma Philosophica*, Wojciecha Tylkowskiego, autora *Philosophia moralis*, Pierre'a Morestela, autora *Regina omnium scientiarum*, Benito Pereiry, autora *De omnibus omnium rerum naturalium principiis et affectionibus*, Diego Masa, autora *Disputatio de Ente et*

Chryzostom Adamovius, *Abecedarium vitae spiritualis* [Estreicher, cz. 3, t. 1, Kraków 1981, s. 60; *Inwentarze biblioteczne*, s. 195]; Franciszek Salezy, św., *Droga do życia pobożnego... francuskim językiem opisana. A przez X. Jana Kazimierza Denhoffa Opata Mogilskiego, po polsku przełożona, y do druku podana*. [Inwentarze biblioteczne, s. 195], Augustyn, św., *Rozmyślenia nabożne, mowy tajemne do P. Boga, wiele wydań* [Estreicher, cz. 3, t. 1, Kraków 1981, s. 296–297]; Janos Nadas, *Rok niebieski, albo przewodnik do szczęśliwej wieczności, Jezusowi Królowi niebieskiemu, Maryi Królowej niebieskiej, y wszystkim Świętym mieszkańcom Niebieskim, na cześć y chwałę przez miesiące y dni rozłożony, od iednego Kapłana Soc. Jesu Roku którego życie przedwieczne, w ciele ludzkim dla nas żyć poczęło 1697*, Kalisz 1697 [Estreicher, cz. 3, t. 12, Kraków 1910, s. 14].

¹² AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 5, 23; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 3, 27, 51, 67, 71, 113, 167; sygn. 1648: *Wielgomłynny*, s. 232, 250–251.

¹³ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 23.

¹⁴ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 14, 21, 25; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 11, 18, 41, 61, 77, 117, 137–138; Jerzy Blandrat, *Refutatio scripti Petri Melii, quo nomine synodi Debreцинаe deoet Jehovalitatem et trinitarium Deum patriarchiis, prophetis et apostoli incognitum*, Albae Juliae 1567 [K. Estreicher, *Bibliografia polska* [Estreicher]. cz. 3, t. 2, Kraków 1894, s. 161]; Piotr Skarga, *Pro Sacratissima Eucharistia Contra Haeresim Zvinglianam... Libri Tres*, Vilnae 1576 [Estreicher, cz. 3, t. 17, Kraków 1930, s. 139] Jan Wawrzyniec Czepański, *Controversiae orientalis et occidentalis ecclesiae de subiecto potestatis ecclesiasticae...* [Estreicher, cz. 3, t. 3, s. 562].

eius proprietatibus, Georga Reeba, autora *Distinctiones et Axiomata Philosophica*, Jacobo Plantelliego, autora *Synopsis totius cursus Theologici* oraz starożytnego filozofa Arystotelesa autora *De historia animalium*¹⁵.

W bibliotece klasztornej nie zabrakło oczywiście również dzieł hagiograficznych (autorzy *Inwentarzy* włączyli je do historii kościoła) poświęcone m.in. św. Stanisławowi Biskupowi Bartłomieja Szotarewicza¹⁶ czy wszystkim świętym Piotra Skargi¹⁷, a także świętym Zakonu św. Pawła Pustelnika (Ojcom Pustyni) Innocentego Pokorskiego¹⁸, św. Franciszka Salezego Henri de Cauchon de Maupas¹⁹, św. Salomei²⁰, św. Janowi Nepomucenowi, św. Jadwidze²¹.

Książki historyczne odgrywały ważną rolę w bibliotekach paulinów. Tak było również w przypadku klasztoru Wielgomłyny, w którym znajdowały się księgi dotyczące zarówno historii kościelnej, jak i świeckiej. Wśród dzieł należących do tego pierwszego rodzaju historii należy wymienić przede wszystkim *Annales ecclesiastici* Cesare Baronio i ich tłumaczenie na język polski autorstwa Piotra Skargi²², *Historia ecclesiastica* Pamfilusza z Cezarei Palestyńskiej²³, *Historiae Ecclesiasticae Gentis Anglorum* św. Bedy Czcigodnego²⁴, *Fragmen Panis*

¹⁵ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyny*, s. 17; AJG, sign. 1647: *Wielgomłyny*, s. 14, 38, 58, 74b, 122, 143; sign. 1648: *Wielgomłyny*, p. 236, 252, 254; Ferdynand Januszowski-Ohm, *Summa Philosophica in tres partes divisa. Logicam, Physicam, Metaphysicam*, Cracoviae 1692 [Estreicher, cz. 3, t. 7, Kraków 1907, s. 474]; Wojciech Tylkowski, *De Bono et Malo Sive Pars Philosophiae Quarta Moralis Cui Adnexa Est Pars Physicae Curiosae Decima Opusculum De Admirandis Auditionibus*, Olivae 1690 [Estreicher, cz. 3, t. 20, Kraków 1936, s. 454].

¹⁶ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyny*, s. 15, 21; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyny*, s. 12, 18, 37, 57, 74a, 116, 119, 137, 140; sygn. 1648: *Wielgomłyny*, s. 237, 251; *Byssus et Purpura, seu vita et martyrium D. Stanislai Episcopi Cracoviensis, historico stylo infertis etiam nonnullis encomiorum flosculis* [Inwentarze biblioteczne z konwentu paulinów w Wieluniu (XVIII w.). wyd. T. Stolarczyk, Wieluń: Wieluńskie Towarzystwo Naukowe, 2021, s. 52.]

¹⁷ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyny*, s. 36, 56, 74; sygn. 1648: *Wielgomłyny*, s. 237.

¹⁸ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyny*, s. 37, 57, 74a, 116, 137; *Series Vitae SS. Patrum, quos Eremus Paulina transmisit Astris*, Varsaviae 1730 [Inwentarze biblioteczne, s. 195].

¹⁹ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyny*, s. 37, 57, 74a, 116, 137; *Jasna pochodnia żywota wielkiego sługi bozego S. Franciszka Salezyusza, xiążęcia ybiskupa genewskiego... z francuzkiego ięzyka na polski przethumaczona...*, w Krakowie 1718 [Estreicher, cz. 3, t. 3, Kraków 1896, s. 101].

²⁰ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyny*, s. 116, 137.

²¹ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyny*, s. 34; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyny*, s. 116, 137.

²² AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyny*, s. 14; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyny*, s. 11, 36, 56, 74, 93, 115, 136; sygn. 1648: *Wielgomłyny*, p. 251; *Roczne dzieje kościelne od Narodzenia Pana y Boga naszego Jesusa Christusa. Wybrane z rocznych dzieiow kościelnych Cesara Baroniusza kardynała... nazwanych Annales Ecclesiastici. Przez X. Piotra Skargę Societatis Jesu*, w Krakowie 1603; drugie wydanie w Krakowie 1607 [Estreicher, cz. 3, t. 1, Kraków 1891, s. 376–377].

²³ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyny*, s. 15; AJG, sign. 1647: *Wielgomłyny*, s. 12, 36, 56, 74, 94, 116, 136; sygn. 1648: *Wielgomłyny*, s. 251.

²⁴ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyny*, s. 15; AJG, sign. 1647: *Wielgomłyny*, s. 12, 36, 56, 74, 94, 116, 136; sygn. 1648: *Wielgomłyny*, s. 251.

Andreas Eggerera czyli monografię zakonu paulińskiego²⁵, *Analecta mensae Reginalis seu Historia imaginis odigitriae Divae Virginis Claromontane*by Ambrożego Nieszporkowicza²⁶ oraz *Historia Nowego y Starego Testamentu* Nicolasa Fontaine w tłumaczeniu Andrzeja Żałuskiego²⁷, *Series Summorum Pontificum* Jana Alana Bardzińskiego²⁸, *Kronika Zakonu Franciszkańskiego*²⁹.

Z kolei wśród autorów książek o powszechnej historii świeckiej wymienić należy Gajusza Juliusza Cezara, autora *Commentarii de Bello Gallico* i *De bello civili*, Salustiusa autora *Historiae de Coniuratione Catilinae ac bello Iugurthino*, Quintusa Curtiusa Rufusa autora *Historiae Alexandri Magni*, Publius Corneliusa Tacitus autora *Annales ab extreme divi Augusti*, Theodora Buchmanna (Bibliandera) autora *Machumetis Saracenorum principis eiusque successorum vitae ac doctrina ipseque Alcoran*, Konrada Piaseckiego autora *Chronica gestorum in Europa*³⁰.

Dziejów Polski dotyczyły m.in. kroniki Jana Długosza³¹, Marcina Kromera w tłumaczeniu Marcina Błazowskiego³², Wespazjana Kochowskiego³³, Augustyna Kołudzkiego³⁴, Adama Ignacego Naramowskiego³⁵.

²⁵ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 14; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 12, 36, 57, 74, 94; sygn. 1648: *Wielgomłynny*, p. 251; *Fragmen panis Corvi Protoeremitici seu Reliquiae Annalium Eremi-Cenobiticorum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*, [Inwentarze biblioteczne, s. 52]; *Fragmen panis...* była ostateczną wersją monografii Zakonu Paulinów, rozpoczętą przez Bartłomieja Bolesławskiego, kontynuowaną przez Jana Lobzyńskiego i dokończoną przez Andreasa Eggerera [Graczyk W., *Piśmiennictwo historyczne w środowisku paulinów polskich w XVII i XVIII wieku*, „Studia Claromontana” 27 (2009), 547–548].

²⁶ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 36, 57, 74, 94, 115, 137; *Analecta mensae Reginalis seu Historia imaginis odigitriae Divae Virginis Claromontane Mariae, a Divo Luca Evangelista in Cupressina domus Nazarae mensa depictae...* Cracoviae 1681 [Inwentarze biblioteczne, s. 47].

²⁷ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 25; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 36, 57, 94, 115, 136; *Historia Starego i Nowego Testamentu, z wykładem z Ojców Świętych zebrany...* przetłumaczona, wiele wydań [Estreicher, cz. 3, t. 5, Kraków 1898, s. 255].

²⁸ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 32; Estreicher, cz. 3, t. 1, Kraków 1891, s. 371.

²⁹ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 24.

³⁰ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 15; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 12, 13, 36, 37, 57, 58, 74, 74a, 94, 95, 116, 136, 137; Konrad Piasecki, *Chronica gestorum in Europa* [Estreicher, cz. 3, t. 13, Kraków 1912, s. 230].

³¹ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 36, 56, 74, 93, 115, 136; *Ioannis Długossi seu Longini, canonici quondam cracoviensis, Historiae polonicae libri XII* [Inwentarze biblioteczne, s. 106].

³² AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 15; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 12, 36, 56, 74, 94, 115, 136; *Marcina Kromera Biskupa Warmińskiego O sprawach, dzieiach y wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich: przez Marcina Błazowskiego z Błazowa wyrażnie na polski ięzyk przetłumaczone, przydatkami y dowodami niektórymi poniektąd utwierdzone, y własnym onegoż kosztem z druku na świat podane*, w Krakowie 1614 [Estreicher, cz. 3, tom. 9, Kraków 1905, s. 284–285].

³³ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłynny*, s. 24; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 36, 56, 74, 93, 115, 136, *Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter Primus, Secundus, Tertius*, Cracoviae 1683–1698 [Inwentarze biblioteczne, s. 64].

³⁴ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 36, 57, 74, 94.

³⁵ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 37, 74, 57, 74a, 94, 116, 136; *Facies rerum sarmaticarum. Pars prima, Pars Secunda, Vilnae 1724–1726* [Estreicher, cz. 3, t. 12, Kraków 1910, s. 35–36].

Paulini wielgomłynscy posiadali w swojej bibliotece także *Statuta Koronne*, zebrane i wydane drukiem przez Jana Januszowskiego, a także *Konstitucje, Statuta, Privileges na Walnych Seymach Koronnych*. Ich kolekcja zawierała również konstytucje i statuty synodalne Archidiecezji Gnieźnieńskiej³⁶. Mieli także kilka prac z dziedziny prawa, wśród nich *De Republica* Jeana Bodin'a oraz *Ius canonicum*³⁷. W bibliotece klasztornej nie mogło zabraknąć również *Reguły* św. Augustyna i komentarzy do niej oraz przywilejów zakonnych (m. in. Caspar Mallechich *Quadripartitum regularium*), a także *Directorium* zakonu paulińskiego³⁸.

Paulini wielgomłynscy posiadali w swoich zbiorach również dzieła oratorów. Wśród nich należy wymienić przede wszystkim Cyclerona, Liwiusza, Owidiusza, Piotra Lilia, Stanisława Papczyńskiego, Stanisława Hieronima Lubomirskiego, Nicholasa de Vernultz, Jana Wojsznarowicza, Joosta Lipsa, Jaca Omphaliusa, Emanuele Thesauro³⁹.

Biblioteka klasztorna posiadała również książki medyczne Galena, Adama Zalużanský, Pawła z Eginu, Alvisse Trissino, a także z astrologii i matematyki Jeana Taisnera, Antona Deusinga i Piotra Krugera⁴⁰.

Paulini z Wielgomłynów posiadali w swoich zbiorach także polsko-łacińskie słowniki, słowniki geograficzne, podręczniki do nauki języka greckiego, łacińskiego i włoskiego⁴¹.

³⁶ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 16; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 13, 37, 58, 74a, 95, 124, 136; sygn. 1648: *Wielgomłyn*: p. 254 *Statuta, prawa y Constitucje koronne łacinskie y Polskie z Statutow Łaskiego y Herborta y z Constitucy Koronnych zebrane*, w Krakowie 1600 [Inwentarze biblioteczne, s. 200].

³⁷ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 28; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 38, 58, 74b, 95.

³⁸ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 5, 21, 23, 27; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 3, 18, 39, 59, 74b, 75, 96, 113, 133; AJG, sygn. 1648: *Wielgomłyn*, s. 232, 253

³⁹ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 16, 19; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 13, 16, 40, 60, 76, 96, 122, 140, 143–144; sygn. 1648: *Wielgomłyn*, p. 237, 238, 254; Stanisław Papczyński, *Prodromus Reginae artium sive Informatio Tyronum Eloquentiae*, wiele wydań [Estreicher, cz. 3, t. 13, Kraków 1912, s. 54]; Jan Wojsznarowicz, *Orator polityczny, różnym aktom pogrzebowym służący*, many issues [Estreicher, cz. 3, t. 22, Kraków 1939, s. 228–230]; Stanisław Hieronim Lubomirski, *Rozmowy Artaxessa y Ewandra w których polityczne, moralne y naturalne uwagi zawarte, wedle podanych okazji, tak iako mówione właśnie były, prawdziwie wyrażone są*, many issues [Inwentarze biblioteczne, s. 206]; Piotr Lilia, *Salomon sive Religione Catholica et dignitate sacerdotali*, Cracoviae 1588 [Estreicher, cz. 3, t. 10, Kraków 1910, s. 275].

³⁹ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 18; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 15, 40, 41, 60, 76, 97, 123, 144; sygn. 1648: *Wielgomłyn*, s. 238.

⁴⁰ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 18, 21; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 15, 18, 40, 41, 60, 76, 97, 123, 144, 145; sygn. 1648: *Wielgomłyn*, s. 238; Petri Crügeri *mathematici Dantisani Doctrina astronomiae sphaericae, praeceptis methodicis et perspicuis per globum, tabulas, trigonometriam, tam veterem quam logarithmicam explicata ac demonstrata*, Dantisci 1635 [Estreicher, cz. 3, t. 9, Kraków 1905, s. 296–297].

⁴¹ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 19; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 16, 40, 60, 74b, 76, 96, 117, 138.

Spośród dzieł literatury pięknej, znajdujących się w zbiorach biblioteki wielgomłyńskiej należy wymienić przede wszystkim panegiryk *De Sigismundo 1mo Rege Poloniae Orationes Panegiricae Funebrales* oraz *Tragediae Seneki, Carmen heroicum* François Vavasseur, a także *De bello Troiano historia* Dictysa Cretensis⁴².

Wśród książek paulinów z Wielgomłynów znajdowała się również praca Waleriana Andrzejowskiego pt.: *Ogrod rozany xiązek brackich*, a także *Sodalibus B. V. M. Coloniensis adscriptos* oraz św. Jana Damasceńskiego *Historia de S. Josaphat* w tłumaczeniu Mateusza Ignacego Kuligowskiego pt. *Krolewic indyjski*⁴³.

Zakonnicy zgromadzili również pewną liczbę książek zakazanych przez Kościół (63 woluminy). Były to *Biblia Polska* oraz panegiryki⁴⁴.

W 1716 r. w bibliotece wielgomłyńskiej znajdowały się 252 woluminy książek, w 1717 180 woluminów, w 1719 240 woluminów, ale w 1739 było 780 woluminów, w 1742 724 woluminów, w 1745 629 woluminów, w 1748 569 woluminów, in 1753 670 woluminów, w 1755 746 woluminów⁴⁵. Ambroży Świnarski przekazał bibliotece zakonnej w 1719 r. 42 książki, Konstanty Moszyński w tym samym roku 15, a w 1725 r. 335. Z kolei po śmierci Macieja Świtalskiego trafiło w 1732 r. do biblioteki 70 książek, a w 1738 r. Bazyli Krupski przekazał paulinom 13 książek⁴⁶.

W świetle omawianych inwentarzy w księgozbiorze paulińskim dominowały w 1716 r. dzieła teologiczne (117 tomów: teologia spekulatywna i dogmatyczna 37, teologia moralna – kazuistyka 30 i teologia życia wewnętrznego – asceza i mistycyzm 50) oraz zbiory kazań i kazania (63 tomy); w 1717 r. dominowały również dzieła teologiczne (76 tomów: teologia moralna – kazuistyka 60 i teologia życia wewnętrznego – ascetyka i mistycyzm 16) oraz zbiory kazań i kazania (65 tomów); w 1719 r. dominowały także dzieła teologiczne (79 tomów: teologia spekulatywna i dogmatyczna 10, teologia moralna – kazuistyka 30, teologia życia wewnętrznego – ascetyka i mistycyzm 39) oraz zbiory kazań i kazania (67 to-

⁴² AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 19; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, p. 16, 40, 59, 60, 76, 123, 144; sygn. 1648: *Wielgomłyn*, s. 238.

⁴³ AACz, sygn. KP 252: *Wielgomłyn*, s. 19, 21; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 15, 18, 119, 141; *Ogród Różany. Abo opisanie porządne dwu szczepów wonnej Róży Hierychuntskiej t. J. O dwu świętych Różańcach dwojga bractw Błogosławionej Panny Maryey Naświet. Imienia Pana Jezusowego w zakonie kaznodziejskim wszczepionych. Kwoli braciey y promotorom oboyga Bractw świętych*, w Krakowie 1627 [Estreicher, cz. 3, t. 10, Kraków 1906, s. 275]; Jan Damasceński, *Krolewic indyjski w polski stroy przybrany albo Historia o Świętym Jozaphacie krolewicu Indyjskim y o Świętym Barlaamie Pustelniku Pustyniyy Sennaar nazwaney. Od Świętego Jana Damascena napisana... Teraz zaś przez X. Matheusza Ignacego Kuligowskiego... przełożona* [Estreicher, cz. 3, t. 4, Kraków 1897, s. 21].

⁴⁴ AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 123–124, 145.

⁴⁵ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłyn*, s. 3–37; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 1–20, 25–43, 49–63, 65–78, 87–98, 111–123, 131–145; sygn. 1648: *Wielgomłyn*, s. 230–238, 249–254.

⁴⁶ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłyn*, s. 20–37; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłyn*, s. 16–20

mów); w 1739 r. dominowały również dzieła teologiczne (245 tomów: teologia spekulatywna i dogmatyczna 5, teologia moralna – kazuistyka 60, teologia życia wewnętrznego – ascetyka i mistycyzm 180) oraz zbiory kazań i kazania (181 tomów); w 1742 r. dominowały także dzieła teologiczne (223 tomy: teologia spekulatywna i dogmatyczna 4, teologia moralna – kazuistyka 56, teologia życia wewnętrznego – asceza i mistycyzm 163) oraz zbiory kazań i kazania (159 tomów); w 1745 r. dominowały także dzieła teologiczne (185 tomów: teologia spekulatywna i dogmatyczna 14, teologia moralna – kazuistyka 60, teologia życia wewnętrznego – ascetyka i mistycyzm 121) oraz zbiory kazań i kazania (169 tomów); w 1748 r. dominowały także dzieła teologiczne (183 tomy: teologia spekulatywna i dogmatyczna 4, teologia moralna – kazuistyka 55, teologia życia wewnętrznego – ascetyka i mistycyzm 124) oraz zbiory kazań i kazania (137 tomów); w 1753 r. dominowały także dzieła teologiczne (253 tomy: teologia spekulatywna i dogmatyczna 31, teologia moralna – kazuistyka 71, teologia życia wewnętrznego – asceza i mistycyzm 151) oraz zbiory kazań i kazania (137 tomów), a w 1755 r. także dzieła teologiczne (225 tomów: teologia spekulatywna i dogmatyczna 34, teologia moralna – kazuistyka 66, teologia życia wewnętrznego – asceza i mistycyzm 125) oraz zbiory kazań i kazania (149 tomów)⁴⁷.

Książek dotyczących historii, które odgrywały ważną rolę w bibliotekach paulińskich, było w wielgomłyńskiej odpowiednio w 1717 14 tomów tych dzieł; w 1719 23 tomy, w 1739 87 tomów, w 1742 118 tomów, w 1745 86 tomów, w 1748 83 tomy, w 1753 80 tomów i w 1755 83 tomy⁴⁸.

W bibliotece paulinów w Wielgomłynach przeważały dzieła teologiczne i zbiory kazań. Zakonnicy mieli też kilka egzemplarzy książek polemicznych i hagiograficznych oraz *Biblię* i komentarze do niej. Niewiele było też dzieł filozofów przede wszystkim nowożytnych i antycznych, a także prac z zakresu medycyny i astrologii. Istotną rolę w bibliotece paulinów (praktycznie w każdej z nich) odgrywały dzieła z zakresu historii, zarówno kościelne, jak i świeckie, pisma polityczne i zbiory praw – tak było również w Wielgomłynach. Pojawiły się tam także liczne utwory z literatury pięknej – poezja, panegiryki. Wśród świeckich dominowali autorzy kościelni – wśród tych o proveniencji religijnej prym wiodą jezuici i oczywiście paulini. Zdecydowana większość książek została napisana po łacinie. Były jednak także utwory w języku polskim (głównie kazania), w tym także przetłumaczone na ten język. Podsumowując należy stwierdzić, że biblioteka paulinów z Wielgomłynów była typową biblioteką klaszorną XVIII wieku.

W średniowieczu i w okresie nowożytnym każdy klasztor pełnił niewątpliwie funkcje kulturotwórcze – skryptoria, biblioteki, szkoły. Taką rolę w prowincji

⁴⁷ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłynny*, s. 6–13, 16–17; 20–37; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 4–11, 13–14, 17–20, 27–35, 38, 41–43, 51–56, 58, 61–62, 67–74b, 77–78, 89–93, 95, 97–100, 113–115, 117–122, 133–136, 138–144; sygn., 1648: *Wielgomłynny*, s. 232–236, 249–254.

⁴⁸ AACz, sygn. KKP 252: *Wielgomłynny*, s. 14–16; AJG, sygn. 1647: *Wielgomłynny*, s. 11–13, 36–38, 56–58, 74–76, 93–95, 115–116, 136–137; sygn., 1648: *Wielgomłynny*, s. 251.

klasztornej i lokalnej społeczności pełnił również klasztor Paulinów z Wielgomłynów.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie, sygn. KKP 252: *Księgi Parafialne: Wielgomłyny*.

Archiwum Jasnogórskie w Częstochowie, sygn. 1647: *Akta prowincji 1719–1801: Wielgomłyny*.

Archiwum Jasnogórskie w Częstochowie, sygn. 1648: *Akta prowincji 1719–1801: Wielgomłyny*.

Źródła drukowane

Estreicher K., *Bibliografia polska*, cz. 3: *Obejmująca druki stóleci XV–XVIII w układzie abecadlowym*, t. 1–10, 12–15, 17, 20, Kraków 1891–1936.

Inwentarze biblioteczne z konwentu paulinów w Wieluniu (XVIII wiek), oprac. T. Stolarczyk, Wieluń 2021.

Literatura

Graczyk W., *Piśmiennictwo historyczne w środowisku paulinów polskich w XVII i XVIII wieku*, „*Studia Claromontana*” 27 (2009), s. 547–548.

Łuniewski J., *Zabytkowy księgozbiór Biblioteki Jasnogórskiej, analiza bibliologiczna i konserwatorska*, „*Studia Claromontana*” 36 (2020/2021), s. 247–426.

Szafraniec K., *Nieszporkowicz (Nieszporkowicz) Szymon*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978, t. 23, s. 66–67.

Szpak J., *Biblioteki paulinów polskich w XVIII wieku: zarys problematyki*, [w:] B. Mazurkova, M. Marcinkowska, S. Dąbrowski, *Codziennność i niecodziennność oświeconych*, t. 1: *Przyjemności, pasje, upodobania*, Katowice 2013, s. 65–75.

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja księgozbioru Ojców Paulinów z Wielgomłynów (Polska) z pierwszej połowy XVIII wieku. Analizę tego zbioru przeprowadzono na podstawie inwentarzy bibliotek łacińskich z pierwszej połowy XVIII wieku. Obecnie znajdują się one w archiwum zakonu na Jasnej Górze (Częstochowa) oraz Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej. W pierwszej połowie XVIII w. biblioteka w Wielgomłynach liczyła od 252 w 1716 r. do 746 ksiąg w 1755 r. Wśród nich przeważały dzieła teologiczne i zbiory kazań. Paulini mieli też kilka egzemplarzy ksiąg polemicznych i hagiograficznych oraz Biblię i komentarze do niej. Niewiele było też dzieł filozofów

przede wszystkim nowożytnych i antycznych, a także prac z zakresu medycyny i astrologii. Znaczącą rolę w bibliotece paulinów odgrywały dzieła z zakresu historii, zarówno kościelne, jak i świeckie, pisma polityczne i zbiory praw. Świeckich dominowali autorzy kościelni – wśród tych o proveniencji religijnej prym wiodą jezuici i oczywiście paulini. Zdecydowana większość książek została napisana po łacinie. Były jednak także utwory w języku polskim (głównie kazania), w tym także przetłumaczone na ten język.

Słowa kluczowe: paulini, biblioteka klasztorna, Wielgomłyn, 1716-1755.

Abstract

The Book Collection of the Paulins of Wielgomłynski Monastery in the Light of the Inventors of the Years 1716–1755

The aim of this paper is to present the book collection of the Pauline Fathers from Wielgomłyn (Poland) from the first half of the 18th century. The analysis of the this collection was carried out on the basis of Latin library inventories from the first half of the 18th century. They are now occurring in order's archive in Jasna Góra (Częstochowa) and the Archives of the Archdiocese of Częstochowa.

In the first half of the 18th century the library in Wielgomłyn was from 252 in 1716 to 746 books in 1755. Out of these, theological works and collections of sermons predominated. The Paulines also had several copies of polemical and hagiographic books as well as the *Bible* and commentaries on it. There were also a small number of works by first and foremost modern philosophers, and one by ancient philosophers, as well as works in medicine and astrology. A significant role in the Pauline library was played by works from the field of history, both church and secular, political writings and collections of laws.

Church authors dominated the laity - among those of religious provenance, the Jesuits were in the lead and, of course, Paulines. The vast majority of books were written in Latin. However, there were also works in Polish (mainly sermons), including those translated into that language.

Summing up, it should be stated that the library of the Pauline monks from Wielgomłyn was a typical monastery library of the 18th century.

Keywords: Paulines, monastic library, Wielgomłyn (Poland), 1716–1755.